

1/6 '58 Ter Apel is interessant, omdat hier voor het eerst een mannetje werd waargenomen dat zong.

Uit de reeks van waarnemingen valt te concluderen, dat de soort de laatste jaren veelvuldiger wordt gezien. De reden daarvan kan natuurlijk zijn dat men beter kijkt, doch wij geloven dat de soort bezig is zijn verspreidingsgebied in westelijke richting uit te breiden. Waarnemers langs onze oostgrens wordt aangeraden in het daarvoor geschikte biotoop op het verschijnen van de Kleine Vliegenvanger attent te zijn.

Het voorkomen van roodsnavelige Grauwe Ganzen (*Anser anser* subsp.) in Nederland*)

door
J. KIST

Het is sinds jaar en dag — althans voor de veldwaarnemers — een uitgemaakte zaak geweest, dat de in ons land doortrekkende, pleisterende of overwinterende Grauwe Ganzen een „peenkleurige” en dus oranje of oranjegele snavel hebben. Ik heb de juistheid van deze stelling altijd voetstoots aanvaard totdat ik door de bewerking van de „Vogelgids” en door de lezing van DELACOURS „The Waterfowl of the World” opmerkzaam werd gemaakt op het bestaan van een aziatische vorm van de Grauwe Gans, *Anser anser rubrirostris* Swinhoe, die onder meer gekenmerkt wordt door een roserode snavel en wiens broedgebied zich westelijk tot de Oeral en de benedenloop van de Wolga zou uitstrekken. Daar de ganzen enorme lange-afstand-vliegers zijn, achtte ik het niet uitgesloten, dat ook vertegenwoordigers van deze oostelijke subspecies ons land zouden kunnen bezoeken. Een en ander was voor mij aanleiding om op de veredelde ganzenjacht, die mijn vrienden en ik in de laatste jaren beoefenen en waarbij de auto en de sterk vergrotende veldkijker onze onafscheidelijke attributen zijn, eens in het bijzonder te letten op de snavelkleur van de bij ons voorkomende Grauwe Ganzen.

In mijn verwachtingen werd ik niet bedrogen, want voor het eerst op 26 februari 1956 zagen wij langs de Roode Vaart (nabij Moerdijk) tussen ongeveer 700 Kol- en Grauwe Ganzen een tiental naast elkaar in de sneeuw grazende Grauwe Ganzen met een duidelijk rose-ode snavel. Nadien hebben wij dit soort ganzen in de noordwesthoek van Noord Brabant herhaaldelijk in de maanden februari en maart gezien, en wel steeds in kleine troepjes en dus kennelijk in familieverband. Op de najaarstrek zagen wij deze rood-

*) Deze bijdrage was reeds geschreven vóórdat MULDER en PHILIPPONA (Limosa 32, 1959, no. 1—2, blz. 70) hun korte mededeling over „De rassen van de Grauwe Gans, *Anser anser* (L.), in Nederland” publiceerden.

snavelige ganzen tot dusver driemaal, te weten 4 exemplaren op 2 november 1958 nabij Moerdijk, één (mank) exemplaar op 7 december 1958 in de Flevopolder nabij Elburg en 4 exemplaren op 21 december 1958 nabij Numansdorp.

De verschijning van de „Vogelgids” (waarin beide vormen zeer goed zijn afgebeeld) heeft kennelijk nog andere ganzenliefhebbers wakker geschud. In De Giervalk (1956, IV, p. 326) werd namelijk een waarneming van twee Grauwe Ganzen op 12 maart 1955 in Zeeuws Vlaanderen gepubliceerd, die op grond van hun rose snavel door de waarnemer als *rubrirostris* worden gedetermineerd. Vervolgens kan men in een artikel van PHILIPPONA (Het Vogeljaar, V, no. 3, p. 28) lezen, dat deze op 2 maart 1957 in het gebied ten zuiden van het Hollandsch Diep eveneens Grauwe Ganzen met een rose snavel heeft waargenomen, die hij beschouwt als te behoren tot de oostelijke vorm. En tenslotte werd in Limosa (30, 1957, no. 2—3, blz. 102) een waarneming gepubliceerd van P. J. ROEFSTRA, die op 12 maart 1954 nabij Kornwerderzand 5 Grauwe Ganzen zag met rose snavel en opvallend lichte veerranden.

Om op grond van deze waarnemingen te concluderen, dat daarmee het voorkomen in Nederland van de subspecies *Anser anser rubrirostris*, zoals SWINHOE deze heeft beschreven, bewezen is, zou niet alleen een voorbarige, maar mogelijk ook een onjuiste conclusie zijn. Want het staat voor mij vast, dat de roodsnavelige Grauwe Ganzen welke wij in de laatste jaren herhaaldelijk hebben waargenomen, zeker niet tot de „echte” vorm *rubrirostris* behoren. DELACOUR zegt in zijn genoemde monografie van deze subspecies: „Generally similar to *A. a. anser*, but distinctly lighter and greyer in colour, with a pink in stead of orange bill”. Waar het voor mij in deze karakteristiek op aan komt, is nu niet dat daarin van een „pink bill” wordt gesproken. Want ik neem aan, dat onder het Engelse woord „pink” mede valt de rose-røde kleur (*ruber* = rood) van de snavel welke wij in het veld metterdaad zagen en welke als regel een fractie meer naar het rode zweemt dan de kleur der poten van de Grauwe Gans, die men „vleeskleurig” (van een baby of van een biefstuk van de haas?) pleegt te noemen. Neen, het accent in de geciteerde karakteristiek ligt voor mij op het kenmerk, dat *rubrirostris* aanmerkelijk lichter en grijzer is dan de nominaatvorm; en wel in zodanige mate, dat DELACOUR kon schrijven: „Live specimens, when seen side by side, look strikingly different” en „It is a rather more ornamental bird than the Western subspecies, being of a lighter and prettier colour”. En van dit verschil in algemene grondkleur van het vederkleed hebben wij nu juist nimmer — ook niet wanneer er „gewone” Grauwe Ganzen ter vergelijking bij de hand waren — een duidelijk spoor kunnen ontdekken!*)

*) Hierbij maak ik een uitzondering voor de reeds vermelde waarneming van 4 ganzen op 21 december 1958 te Numansdorp, die ik samen met Dr. WALDECK zag en die reeds op grote afstand opvielen door hun zeer lichte kleur, welke duidelijk afstak tegen die der hen omringende ganzen. Naar mijn overtuiging waren dit „echte” *rubrirostris*.

Wat wij dus in Nederland hier en daar te zien krijgen, zijn Grauwe Ganzen, die relatief even donker en bruinachtig zijn als de nominaat-vorm, maar een snavelkleur hebben als die bij de vorm *rubrirostris*. En dat zouden nu wel eens de ganzen kunnen zijn die men doorgaans in Europees Rusland aantreft! Ik laat weer DELACOUR aan het woord: „It is possible that most of the Russian population is unstable and intermediate, and the reluctance of Russian ornithologists to accept the validity of *A. a. rubrirostris* may come from the fact that over the greater part of that country Greylag Geese are dark and brownish in colour like *A. a. anser*, but have the pink bill of *A. a. rubrirostris*, as constantly stated by ALPHERAKY and other Russian authors. This Russian population is better designated as *A. a. anser* $\approx$ *rubrirostris* until a more reliable study of living or freshly killed birds from the different parts of the area has been effected”. Volledigheidshalve voeg ik hieraan toe, dat niet alleen de Russische Grauwe Ganzen, doch ook de broedvogels van Oost Polen, Hongarije en de Balkan een rode snavel schijnen te hebben. Het is natuurlijk een hinderlijke lacune, dat aan onze roodsnavelige vorm van de Grauwe Gans geen wetenschappelijke naam kan worden gegeven, zolang wij niet precies weten waar deze ganzen vandaan komen en zolang de Grauwe Gans over zijn gehele verspreidingsgebied niet beter onderzocht is. De benaming *Anser a. anser* $\approx$ *rubrirostris* is een lapje voor het bloeden, want dat wij hier niet met een duidelijk meng- of overgangstype (met een daarbij behorende grote mate van individuele variatie) te maken hebben, lijdt voor mij geen twijfel. Wat wij zien — en wat ook ALPHERAKY in Rusland zag —, zijn families van donkere, roodsnavelige ganzen, die kennelijk uit éénzelfde populatie stammen en daarom aanspraak zouden kunnen maken op een afzonderlijke subspecifieke benaming, tenzij zou blijken, dat deze Russische (en Westsiberische?) ganzen tot een z.g. „cline” van roodsnavelige vogels behoren, waarin van west (Rusland) naar oost (Oost Azië) het vederkleed geleidelijk lichter van kleur wordt. Want in dat geval zou er geen behoefte bestaan onze „Russische” ganzen als een afzonderlijke subspecies te beschouwen en zouden wij hen gevoeglijk *Anser anser rubrirostris* kunnen noemen.

Er is nog een andere reden waarom ik geloof, dat de door ons in Nederland waargenomen „donkere roodsnavels” géén intermediaire positie innemen tussen de Westeuropese nominaatvorm *anser* en de Aziatische vorm *rubrirostris*. Het is mij namelijk op mijn vele ganzenexcursies gebleken, dat ook de Grauwe Gans met oranje snavel niet uniform is, doch uit twee in het veld onderscheidbare typen bestaat. Het ene type — en ik veronderstel dat dit de Noordwesteuropese Grauwe Gans is; de „echte” *anser* — heeft een ogenschijnlijk geheel oranje gele snavel, die — gezien van zeer dichtbij of in de hand — alleen hier en daar (vlak achter de witte nagel en rondom de neusgaten) een rose tint vertoont. Het zijn de ganzen, die bij ons vanaf begin september doortrekken, niet of spo-

radisch overwinteren en vanaf half februari weer terugkeren.

Daarnaast komen bij ons regelmatig en in betrekkelijk groot aantal Grauwe Ganzen voor, die — familie- of groepsgewijs een eigenaardig geschakeerde, deels orangerode deels roserode snavel vertonen. Deze ganzen, die „vlees noch vis” zijn, hebben ons steeds weer voor determinatieproblematiek gesteld, omdat hun snavel — afhankelijk van de belichting en van de houding der vogel — nu eens (vooral „en face”) verrassend veel op die van *rubrirostris*, doch dan weer hoofdzakelijk oranjekeurig lijkt. Deze ganzen trekken bij ons in de herfst later door en kunnen (althans in de laatste jaren) regelmatig gedurende de wintermaanden in ons land aangetroffen worden. De hypothese ligt voor de hand, dat deze ganzen — die kennelijk afkomstig zijn uit een aan één gesloten populatie — intermediair zijn tussen de Westeuropese vorm *anser* en de Russisch-aziatische vorm *rubrirostris* (in ruime zin) en dus stammen uit een tussen die beide vormen gelegen verspreidingsgebied (Polen, West Rusland?). Het zou mij niet verwonderen, indien bij nader onderzoek zou blijken dat deze „Poolse” ganzen als een afzonderlijke geografische vorm van de Grauwe Gans kunnen worden beschouwd. Maar voorshands komt hun de benaming *Anser anser anser* $\leq$ *rubrirostris* toe; en zulks met meer recht dan aan de „Russische” Grauwe Ganzen, die steeds een geheel roserode snavel vertonen en kennelijk in hun westwaartse verspreiding niet in contact komen met de „echte” oranjegeelsnavelige „anser”.

Mijn voorgaande beschouwingen hebben in geen enkel opzicht de pretentie van een taxonomische studie. Want ik heb uitsluitend beschreven en samengevat wat er in het winterhalfjaar in ons land aan de snavel van Grauwe Ganzen valt op te merken, wanneer men deze met een goede prismakijker vanuit een auto gadeslaat. En alle conclusies die ik daaruit heb getrokken, zijn van volstrekt hypothetisch karakter, omdat mij (en misschien ook wel de heren systematici!) het taxonomisch materiaal ontbreekt om deze conclusies te verifiëren. Wanneer ik dus van een „Russische” Grauwe Gans spreek, betekent dit niet dat ik met enige zekerheid weet, dat de onder die benaming ressorterende ganzen metterdaad uit Rusland afkomstig zijn. En hetzelfde geldt van de „Westeuropese”, „Poolse” of „Aziatische” Grauwe Gans. Het zijn slechts — enigszins door de schaarse literatuur verantwoord — benamingen voor Grauwe Ganzen van een in het veld herkenbaar type.

In mijn mening, dat de als *Anser anser anser* te boek staande westelijke vorm van de Grauwe Gans geen uniforme eenheid is, word ik gesterkt door een uitspraak van BANNERMAN in zijn nog steeds niet voltooid standaardwerk („The Birds of the British Isles”, 1957, vol. VI, blz. 196), waarin deze er van gewag maakt, dat de bekende ganzenspecialist R. A. H. COOMBS „has found that the western greylag population should be divided into several geographical races, differing each other in the intensity of colouring of

the plumage and of the bill", doch dat COOMBES zijn onderzoek nog niet heeft afgesloten. Dat een taxonomische revisie van de Grauwe Gans in de lucht hangt, blijkt ook uit het door de andere Britse ganzenkenner PETER SCOTT in zijn „A coloured Key to the Wild-fowl of the World" (1957) naast de afbeelding van deze soort gestelde bijschrift: „It is likely that other recognisable sub-species of the Greylag Goose exist and will in due course be described". Wellicht brengt dan deze revisie tevens een oplossing voor de ganzen, welke LEBRET (Limosa 30, 1957, no. 2-3, blz. 102) op 16 oktober 1956 nabij Moerdijk zag en welke sterk opvielen door hun lichtgrijs vederkleed (kenmerk van *rubrirostris*), doch een „normale" snavel (kenmerk van *anser*) hadden. LEBRET zag dit type ook in mei 1956 in het Neusiedlersee-gebied (broedvogels!), hetgeen waarschijnlijk maakt, dat er nog een tweede „vorm" *anser* *rubrirostris* bestaat!

Resumerend meen ik het volgende te kunnen vaststellen:

1. Het is een veldornithologisch sprookje, dat de in ons land doortrekkende, pleisterende en overwinterende Grauwe Ganzen alle een peenkleurige (oranjegele) snavel hebben.
2. In ons land komen bij de Grauwe Gans drie snaveltypen voor:
 - a. ganzen met een (ogenschijnlijk) geheel oranjegele snavel: de „Westeuropese" Grauwe Gans, die voornamelijk pleisterende doortrekker is (reeds vanaf begin september) en niet of incidenteel bij ons overwintert;
 - b. ganzen met een deels oranjerood, deels roserood geschakeerde snavel: de „Poolse" Grauwe Gans, die regelmatig in de wintermaanden bij ons pleistert en overwintert;
 - c. ganzen met een geheel roserode snavel: de „Russische" Grauwe Gans, die regelmatig, doch in klein aantal bij ons in de wintermaanden pleistert en overwintert.
3. De „Russische" Grauwe Gans verschilt van de „Aziatische" Grauwe Gans *Anser anser rubrirostris*, zoals deze door DELACOUR wordt beschreven, doordat hij in het veld niet merkbaar lichter en grijzer van kleur is dan de „gewone" (westelijke) Grauwe Gans.
4. De drie vermelde typen van Grauwe Ganzen komen in ons land in families of groepen van families voor, waaruit de conclusie zou kunnen worden getrokken, dat wij hier niet te maken hebben met een verschijnsel van individuele variatie, maar met drie (of meer) geografisch en morfologisch onderscheidbare vormen.